

Pavao Ritter Vitezović

Pjesničke poslanice

Prepjevala
Zrinka Blažević

Odabrala i priredila
Violeta Moretti

Zagreb, 2022.

PREDGOVOR

Pjesničke poslanice vrijedan su dio ostavštine hrvatskoga polihistora, povjesničara i književnika Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.), a predstavljaju svojevrsan autobiografski epistolarno-pjesnički dnevnik toga iznimno plodnog autora. Riječ je o tekstovima iz nekoliko rukopisnih zbirki koje posvjedočuju različita razdoblja Vitezovićeve života, počevši od 1676. pa vjerojatno do 1680., preko godišta 1682. – 1684. i 1701. – 1703., do 1710. – 1712. godine. Iz korpusa od preko 400 epistola ova zbirka prepjeva izdvaja više od stotinjak tekstova koji snažno odražavaju Vitezovićeve životne odluke, preokupacije, brige oko traženja financija za historiografski i književni rad, ali i prijateljstva te književnu i knjižnu razmjenu u kojoj je Vitezović sudjelovao, kao i intelektualno i političko okružje njegova vremena. Ovo izdanje prepjeva izabranih poslanica čini logičan nastavak obnovljenoga zanimanja za Vitezovićeve epistolarni opus, a u prevodilačkom smislu nastavlja se na nedavno objavljenu knjigu *Plorantis Croatiae saecula duo / Dva stoljeća uplakane Hrvatske* prevoditeljice Zrinke Blažević i redaktora Bojana Marottija.

Vitezovićeve epistole narativna su poezija snažne autobiografičnosti te primjer slabije proučenoga žanra u hrvatskoj pa i europskoj novolatinskoj književnosti. Iako izviru iz žanrovske tradicije elegijskoga pjesništva i retorizirane su, to su ipak realna pisma, koja razotkrivaju subjektivnu sliku stvarnosti iz Vitezovićeve očišta. Možda su fiktivni tek poneki Vitezovićeve adresati – ženske osobe iz nekoliko mladenačkih erotskih pjesama. Kako bi-

smo pružile svojevrsan uvid u Vitezovićevu epistolarnu poetiku, prijelomne trenutke njegova života, kao i tekuća životna pitanja, zbirka je razdijeljena u sljedeće tematske cjeline: Prijelomni životni trenuci, Ženama i o ženama, Rodni Senj, Drugovanja, O knjizi i književnosti, Borba za preživljavanje, Slučaj Lika, Iz svakodnevice, O domovini i Epilog.

Vitezovićeve su poslanice prepjevane s latinskoga izvornika, a autorica prepjevâ Zrinka Blažević transponira elegijski latinski distih u hrvatski kvalitativni stih uz pomno pridržavanje pravilâ latinske metrike, ali i nastojanje k očuvanju i što vjernijoj reprodukciji povijesnih, poetičkih i estetskih obilježja djela. Izdanje je priređivačica Violeta Moretti popratila uvodnom studijom, priređivačkim napomenama te bilješkama s objašnjenjima imenâ, pojmova i povijesnih podataka.

Svrha je izdanja višestruka: ono pruža uvid u Vitezovićeve strategije samopredstavljanja te ukazuje na važnost statusa i funkcija žanra epistole u komunikaciji intelektualnih elita kako u Hrvatskoj, tako i na širem habsburškom prostoru na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Čitatelju pak kani pružiti estetski užitak kroz metrički prijevod blizak latinskomu izvorniku i približiti mu jednoga od najznačajnijih intelektualaca predmoderne hrvatske povijesti. Posebnost ovoga izdanja leži upravo u činjenici da su latinske poslanice Pavla Rittera Vitezovića ovdje prvi put čitateljima dostupne na hrvatskom jeziku, a njihova se filološka obradba temelji na recentnijim spoznajama o epistolarnome pjesništvu.

V. M.

1.1. Odabir zvanja

I, 9. GOSPODINU BARUNU WOLFGANGU ADAMU MORDOXU¹⁰

Pošto sam ujutro rano tvoju napustio kuću,
 Nisam ti odsutnom tad pozdrav uputio svoj.
 Istoga dana u dvorac Bogenšperk¹¹ ušao ja sam:
 Sad me zadržava tu sklonost umijećima svim.
 Kao što savjet mi dade, razmišljam sada o zvanju 5
 Kojem bih trebao sav život posvetiti svoj.
 Prvo zamislih za se miran redovnički život
 Gdje bi mi mogao duh služiti Bogu na čast.
 Razmišljam i o vojsci jer želim se zvati vojnikom
 Zato što slave slast donosi jedino rat. 10
 Uzeh ja u obzir i Muzu što njeguje mudrost:
 Neće li korisno bit prirodni spoznati svijet?¹²
 Imao ja sam na umu i svezu prečistu bračnu,
 Kako bih mogao sâm vidjeti potomka svog,
 Rekoh: poznaje svatko od toga korist il štetu: 15
 Jednome sviđa se brak, drugi ga prezire pak.
 Meni redovnički život postade omiljen vrlo,
 Jer bih bez briga svih svjetovnih živio tad.
 Divno je čistoga srca služiti višnjemu Bogu:
 Tako se blaženstvo, znaj, dobiti može na dar. 20
 Tad mi se ukaže Mars mačonoša s kacigom ratnom,
 Davši mi nalog da put očinski slijedim i ja.
 Vrlo je časno steći slavu na bojnome polju,
 Tu će zablistati moć jednako tijelo i duh.

¹⁰ Wolfgang Adam Mordox, kranjski barun, bio je Vitezovićev zaštitnik i prijatelj njegova oca.

¹¹ Bogenšperk (njem. *Wagensberg*), dvorac baruna Janeza/Johanna Weikharda Valvasora (1641. – 1693.) u Sloveniji. Valvasor je bio polihistor, povjesničar i bakrorezac te Vitezovićev pokrovitelj i prijatelj.

¹² Muze su relativno čest sinonim za inspiraciju u Ritterovim poslanicama. Ovdje misli na karijeru prirodnoga filozofa, odnosno znanstvenika.

Laska i Pālāda ¹³ meni u pratnji mnoštva mudraca, Tako bi učeni um donio veću mi čast.	25
Budući da mi slavu jamči bez oružja bitka, Rekoh: "Paladin ja ipak ću šticećenik bit."	
Pogled mi uskoro pade na doista prekrasnu djevu, Čiji mi sviđa se lik, njedra i očiju sjaj.	30
Ona mi bračnu svezu nudi i rađanje djece, Kako bih život skroz svjetovni vodio ja.	
Što da biram od toga, dvojim smućena uma: Kad mi se sviđaju brak, samostan, nauka, rat.	35
Ipak u sebi mislim: sve to zajedno nikad Biti ne mogu. Pa što, pitam, odabrat od tog?	
Ne treba ići u samostan mladić što oduvijek voli Da su mu tijelo i duh slobodni posve od sveg.	
Samostan zatvor je tijela, ali nipošto duha: Ćelav, u habitu tu ne možeš postati svet.	40
Ako redovnik nije čista duha i tijela, Makar po imenu svet – običan čovjek je on.	
Samostan pruža dokon život bez imalo rada: Pitam se: da je li on ugodan Bogu i drag?	
Hranit se vlastitim kruhom što stećen u znoju je lica, Zar nam nije to prvo naložio Bog?	45
Moje srce ne teži lijenosti tijela i duha: Onaj koji je lijen zapada često u grijeh.	
Reći ćeš da redovnik molitvom sprečava lijenost, Da ukrotiti duh kadar je jedino rad.	50
Ako se ustrajna duša ne posveti molitvi sasvim, Neće molitelj naš vrijedit pred Bogom ni groš.	
Bogu je, osim toga, od riječi što rađa ih spokoj Mnogo draži znoj teški što stvara ga rad.	
Da ne postanem izrod svog pokoljenja ja drevnog, Neću postati, znaj, niti redovnik ni pop.	55
Duša se ne plaši moja rata što donosi muke, Bježati neću od zla samo da ostanem živ.	

¹³ Palada, Minerva, boginja znanosti i mudrosti. V. i 7. *Slučaj Lika* (V, 63, 30).

- Ondje gdje više je rada, tu je i nagrada veća:
 Nitko u tijelu svom ne može živjeti sveđ. 60
- Ali ratni sukob ne moram tražiti drugdje –
 Našoj domaji već stoji pred vratima rat.
 Evo, već se i časti bez ratnih zasluga dijele,
 Možeš ih uslugom steć ili ih kupit za groš.
- Stoga, premda sam doma, u taboru vidim se vojnom: 65
 Čitavu noć i dan trublje osluškujem zvuk.
 Tako preostaje ljubav za kušanjem nauka mudrih,
 Kako bi uzroke svih stvari mi spoznao um.
- Kada bih zbrojio vrijeme za latinske dano mi pjesme –
 Četiri jedva sam ja godine pisao njih. 70
- Već mi bez latinskog pjesništva četvrta godina teče:
 Slušah ja osjećaj svoj, stoga oprostih se s njim.
 Um što više ne uči, zaboravi učiti sasvim:
 Duh mi je postao već potpuno kržljiv i trom.
- Usto danas učenjak skromne prihode ima, 75
 Jedva da svagdanji svoj može zaraditi kruh.
 Sklopiti brak sa ženom znači uvećati brige:
 Lijena i glupa će svom suprugu donijeti jad.
- Život bez žene i djece ipak nema veselja:
 Dječica naš su plod, žena pak preslatki teg. 80
- Supruga koja je mudra, bogata kao i čedna,
 Mužu svome zna brige olakšati sve.
 Mene privlači ipak savez ložnice bračne,
 Ako mi sudbina da, stanje ću prihvatit to.
- Ako mi dade usud, jer kada procjenjujem djeve 85
 Svaka želi od njih da je bogatiji muž.
- Današnje djevojke više ne cijene rod niti krepost,
 Kao ni muževan lik – samo da novca si pun.
- Ako i kojoj priroda uskrati obličje lijepo,
 Ako je bogata, znaj, ohola ona će bit. 90
- Otac i majka nisu priskrbili meni bogatstvo:
 Nikad ne promijeni djed stranu dok bio je rat.
 Njima draža je, naime, bila ratnička slava,
 Nego probitak što tu za sebe mogli su steć.

Blago nestaje, poslije smrti ne koristi nikom, Ali preslavni glas živjet će zauvijek, znaj.	95
Alzaško plemstvo koje po mome je dobio djedu, Panonskim našim je još otac uvećao moj.	
Ali podrijetlo i krepost, usto plemenito ime, Malo, Adame, znaj, nama na korist su sad!	100
Zato te molim da me uputiš ako bi koje Zvanje po mišljenju tvom dalo mi oslonac čvrst.	
Molim te da mi nikad svoju ne uskratiš milost Koje nikada baš neće mi dovoljno bit,	
Da bih mogao kazati: “Mordox mi pomognu silno, Stoga usuda mog preslavni otac je on.”	105
Kao što nedavno ti se kod njih založi brižno Da bih imao ja dostojan život i stan.	
Čini to i dalje, molim; da me zauvijek ne bi Među zidem moj utamničivao Senj.	110
On će, naime, brzo istrošiti godine moje, Premda ga volim ja ko da je rođen mi brat.	
Ljubljena moja domaja ne hrani drugove takve Koji bi kreposti sve imali kao i ja.	
Nadalje, meni ne godi ni klima u ovoj domaji Zato me usud moj goni daleko od nje.	115
Nemoj se čuditi više što meni redovnički život Uopće nije drag, nego je posve mi stran.	
Ne mislim da je lagan: premda to život je miran, Traži da poštuješ red, mnogo da trpiš uz to.	120
Svatko tko postane monah, mora živjeti tako Kao da, premda je živ, mrtvog ga prekriva grob.	
Ako, ljubeći zakon, ne podnosi sve sa strpljenjem, Vojnik neće moć nagradu steći ni čast.	
Vidimo da su mnogi monasi vjernici loši, Ispod janjeće te kože je sakriven vuk.	125
Za njih bi bilo bolje da takav ne provode život, Zato što život svet za njih je isprazna riječ.	
Samostan niti halja, kao ni ćelava glava, Svetost ne donose, znaj, nego tek vjera i rad.	130

Izvan kloštra ćeš, vjeruj, s dugačkom kosom i haljom
 Običnom, bolje moć Bogu iskazati čast.
 Vidiš na koje je zvanje na koncu pao moj izbor:
 Ipak te molim da ti o tome dadeš svoj sud.
 Ako preporučiš kloštar, ja ću odabrati kloštar, 135
 Ako preporučiš rat, Marsov ću gojenac bit.¹⁴
 Ako mi dadeš savjet da učenik budem Minervin,
 Rado na savjet ću tvoj studij upisati ja.
 Čekat ću naputke tvoje, koji su silno mi važni,
 Dok za Zagreb na put spremam se. Ostaj mi zdrav! 140

Bogenšperk, 1676.

1.2. Na korak do lovor-vijenca

III, 5. PLEMITOMU GOSPODINU JAKABU SZALAYU OD SZALAPACHA¹⁵
 PAVAO RITTER ŠALJE MNOGO POZDRAVA

Ne sumnjam da se još uvijek sjećaš imena pisca
 Koji ti piše list, makar ne poznaš mu slog.
 On je iz jadranskog grada poslan bio u Šopron;
 On je vitez, a k tom pjesnikom voli se zvat.
 Kod Ivanovića¹⁶ njega upoznao ti si, 5
 Jakabe vrli, i tad on ti je postao drug.
 On bi ti pismom kratkim htio u posjete ići,
 Kako bi novosti sve s tobom razmijenio sad.
 Saznat ćeš što je tvojim družima donijelo radost,
 Posebno zato što sve novosti sretne su baš. 10
 Boravim čitavo vrijeme u Beču, carskome gradu,
 Otkada zaključen bje sabor u Šopronu naš.

¹⁴ Mars je antički rimski bog rata; Marsov gojenac stoga znači 'vojniki'.

¹⁵ Vitezovićeve prijatelj. Spom. se u III, 8, 54.

¹⁶ Riječ je o grofu Franji Ivanoviću od Šćitarjeva (u. 1690. godine), a ton triju poslanica koje je Ritter naslovio na njega i koje se nalaze u ovoj zbirci (4. *Drugovanja*: III, 9; 5. *O knjizi i književnosti*: III, 2 i 8. *Iz svakodnevice*: III, 8) navodi na zaključak da je među njima postojalo blisko prijateljstvo.